

Huumorilla historiaa lapsille

Jukka Rantala

Pekka Tuomikoski & Markus Majaluoma 2011. Maailmanhistoria 45 minuutissa. Helsinki: WSOY. 95 s.

Niin sanottu epävirallinen historiakulttuuri tavoittaa lapset ennen historian kouluopetuksen alkua. Kotien kerrontaperinne on alle kouluikäisille lapsille tärkein menneisyystiedon lähde. Kouluikäiset puolestaan rakentavat historiakuvaansa enenevässä määrin myös television, pelien, sarjakuvien ja kirjallisuuden avulla. Markkinoilla on puhtaasti viihteellisiä historiakulttuurin tuotteita, kuten sotapelit ja sarjakuvat, jotka vetävät lapsia puoleensa. Lapsille suunnattu tietokirjallisuus joutuu kamppailemaan edellä mainittujen tuotteiden kanssa. Toisin kuin pelien ja sarjakuvien kohdalla ostopäätöksen lasten tietokirjoista tekevät yleensä aikuiset. Kirjojen avulla he pyrkivät sivistämään lapsia mutta myös innostamaan näitä historian pariin. Pelien, sarjakuvien ja television kanssa on kuitenkin vaikea kilpailla lasten vapaa-ajasta. Kustantajat ovatkin pyrkineet tekemään tietokirjoistaan mahdollisimman humoristisia, värikylläisiä ja aiheiltaan lapsia kiinnostavia. Näillä houkuttimilla lapsi yrittää saada kirjojen pariin. Samalla aikuisille luodaan mielikuvaa sivistyksen välittymisestä kasvatille.

Suomea suuremmilla kielialueilla lasten tietokirjakirjo on kadehdittava. Bestselleriksi tämä kirjallisuuden laji yltää silti harvoin. Tosin Britanniassa *Horrible Histories* -sarja on ollut myyntimenestys. Sarjan julkaisuja on myyty yli 20 miljoonaa kappaletta, ja sen kylkiäisenä on synnytetty näyttelyitä historiallisiin museoihin. Suomessa Mauri Kunnaksen tuotanto ja erityisesti Koiramäki-sarja on saavuttanut vastaavanlaisen suosion, tosin myyntiltään pienemmässä mittakaavassa. Kunnaksen teokset perustuvat ehjään tarinaan, joten ne poikkeavat koosteisesta tietokirjasta. Kunnaksen avulla lapsille on tullut tutuksi entisaikojen suomalainen maalaiselämä. He tuntevat myös *Kalevalan* ja *Seitsemän veljestä* nimenomaan Kunnaksen koirahahmojen kautta, mikä kertoo lastenkirjallisuuden voimasta.

Kunnaksen tuotanto on kuitenkin Suomessa poikkeus. Lapsille suunnatut historian tietokirjat eivät laadukkuudestaan huolimatta ole saavuttaneet suurta yleisöä. Ruotsalaisten Dan Höjerin ja Gunna Grähsin *Pusu, purkka & puucee – kaikella on historia* -teos (Otava 1994) jäi sarjan ainoaksi suomennokseksi huolimatta kirjassa käsiteltyjen aiheiden herkullisuudesta (muun muassa alushousujen, töherrysten, kiroilun ja aprillipilojen historia). Myös Laura Trenterin ja Erika Kovanen tietokirja *Maata kaivamaan* (Schildts 2001) on jäänyt oivallisesta, arkeologian lapsentajuisesti avaavasta toteutuksestaan huolimatta vähälle käytölle.

Tuoreimman yrityksen lasten historian pariin innostamisessa tekevät Pekka Tuomikoski ja Markus Majaluoma teoksellaan *Maailmanhistoria 45 minuutissa*. Tuomikosken teksteissä ja Majaluoman kuvituksessa on samaa kepeyttä kuin brittiläisessä *Horrible Histories* -sarjassa, joka on ollut teoksen ilmeisenä esikuvana. Lukijoita pyritään puhuttelemaan kirjan nimellä, joka vihjaa, että koulun oppitunnin mittaisella lukemisella lukijalle välittyisi yleiskuva historiasta. Tekijät eivät määrittele kirjansa kohdeyleisöä, joskin sen voi Tuomio-

kosken esipuheen luonteesta päätellä olevan alakouluikäiset lapset. Teos kattaa koko maailmanhistorian, joten sen on varmaan ajateltu soveltuvan myös peruskoulun yläluokkien historian kertauskirjaksi.

Kirjan 95 sivussa käsitellään otsikon lupauksen mukaisesti koko maailmanhistoria ihmisen levittäytymisestä maapallolle tähän päivään saakka. Päätösluvussa Tuomikoski varoittaa historian vääristymästä, johon eurooppalaiset historiantutkijat ovat häneen mukanaan syyllystyneet korottamalla Euroopan historian koko maailmanhistorian esikuvaksi. Euroopan historia dominoi kuitenkin myös *Maailmanhistoria 45 minuutissa* -teosta. Historiaa tarkastellaan makrotasolla. Kiinan ja Egyptin dynastiat sekä historian suurmiehet katosaan lapsille tarpeellisiksi tiedoiksi. Tavalliset ihmiset eivätkä etenkin naiset nouse historian toimijoiksi.

Kun tekijöiden tavoitteena on puristaa koko historia tiiviiseen esitykseen, mutkia on vedetty suoriksi. Oikomisen vaarana kuitenkin on lukijan jääminen vaille riittävää tietoa ja sitä kautta ymmärrystä historian ilmiöistä. Kirjassa esimerkiksi ensimmäinen maailmansota käsitellään kahdeksalla virkkeellä tavalla, joka jättää toivomisen varaa. Millainen kuva sodan seurauksista mahtaa lukijalle jäädä esimerkiksi seuraavasta kohdasta?

Sota oli Saksalle suuri nöyryytys. Sen asevoimat kukistettiin ja se joutui sotakorvauksiin. Kaiken lisäksi Neuvostoliitto pääsi syntymään ja vahvistumaan sodan seurauksena, kun Venäjällä tsaarINVALTA murskattiin ja vallankumous hajotti maan.

Kappaleiden virkkeet eivät aina riittävästi sitoudu toisiinsa, eivätkä kirjan luvut monesti muodosta tasapainoista kiteytystä. Teos olisi kaivannut paitsi sisällön myös tekstin tarkempaa toimittamista. Ihmetellä täytyy, miten kustannustoimittaja on sallinut vuosilukujen kirjoittamisen tuhannet välilyönnillä erotettuna (esim. 1 939).

Huumorin käyttö oppimisen edesauttajana on suotavaa. Majaluoman kuvitus oivaltavine puhekuplineen toimii mainiosti varsinkin aikuislukijoille, jotka jo tuntevat historiaa. Kaarle Suuren pojilleen suorittamaa perinnönjakoa esittävä kuva hykerryttää. Perilliset kuvataan lapsina, joita kiinnostaa käkikellon kohtalo valtakunnan jakoa enemmän. Myös tuotantovälineiden sosialisointi kuvataan hauskaasti: isokokoinen poika sanoo ottavansa pienemmän pojan tuotantovälineen, kynän haltuunsa tämän esitellessä piirrostaan. Ensimmäistä kertaa asian äärellä olevat eivät kuitenkaan näe niissä samalla lailla huumoria kuin asiaan aiemmin perehtyneet. Kuvituksesta löytyy kuitenkin myös historian aloittelijoille tähän päivään kytkeytyviä, ahaa-elämyksen tuottavia analogioita, kuten roomalaisten katapultin nimeäminen *Angry Romans* -nimellä. Majaluoman kuvitus puoltaa paikkaansa nimenomaan hoksaimisen mahdollistajana, eräänlaisena tee-se-itse -testinä, jossa lukija voi kokeilla ymmärtääkö hän kulloisenkin kuvan sukkeluuden.

Kirjan tekijät ovat pyrkinet vetoamaan nuoriin lukijoihin nimenomaan huumorin keinoin. Esipuheessa tuodaan esille, ettei historia ole niin vakavaa kuin ”jotkut antavat ymmärtää” ja että sen ”voi käydä läpi näin hauskaasti ja nopeasti”. Tuomikosken esipuheen lopetus – ”Otetaan pallo haltuun – kiekkohan meillä maailmanmestareilla jo onkin hallussa!” – herättää osassa lukijoista myötähäpeää mutta toimii varmaan toisilla. Huumori saattaa osoittaa kaksiteräiseksi miekaksi. Vitsi, joka uppoaa alakouluikäisille tai aikuisille voi yläkoululaisista tuntua lapselliselta. Itsetarkoituksellinen vitsailun viljely saattaa myös vinouttaa lukijan historiakuvaa. Huumorin käytöstä lapsille suunnatuissa historiakulttuurin tuotteissa on ollut huolissaan muun muassa Manchesterin yliopiston tutkija Jerome de Groot. Hänen mukaansa lapsille suunnatut historian tietokirjat rakentuvat usein trivialeettien varaan, mikä uhkaa historiallisen ymmärryksen muodostumista.

Edellä mainitun *Pusu, purkka & puuceen* lähtökohta poikkeaa *Maailmanhistoria 45 minuutissa* -kirjasta, koska se rakentuu historiatiedon luonteen avaamiselle. *Pusu, purkka & puuceessa* painopiste on muutoksen ja jatkuvuuden sekä syyn ja seurauksen käsitteissä. Myös ihmisen toiminnan motiivit nostetaan esille. Kirja vastaa näin paremmin nykyisen historianopetuksen tavoitteisiin kuin *Maailmanhistoria 45 minuutissa*, joka perustuu kronologiselle pikakelaukselle.

Valittaessa lapselle tietokirjaa kyse on pohjimmiltaan siitä, mitä lapsen odotetaan siitä oppivan. Jos lapsi kirjaa lukiessa innostuu historiasta, se on täyttänyt tehtävänsä. Sen lisäksi kasvattajien soisi pohtivan kirjan lähestymistapaa historiaan. Historiatieteessä ja historian kouluopetuksessa on siirrytty ilmiöiden moniperspektiiviseen tarkasteluun. Alakoulun historianopetuksen tavoitteeksi on asetettu, että lapsi tunnistaisi ilmiöiden jatkuvuuden eri aikakaudesta toiseen ja ymmärtäisi, ettei muutos ole sama kuin edistys eikä se myöskään merkitse samaa eri ihmisten ja ryhmien näkökulmasta. Tavoitteena on myös, että lapsi pohjittisi, miksi eri aikakausien ihmiset ajattelivat ja toimivat eri tavoin. Näitä tavoitteita tukevaa, lapsille suunnattua tietokirjallisuutta soisi löytyvän enemmän kirjakauppojen hyllyistä.

Jukka Rantala on historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen professori Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksella.